

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Жоржета Илиева
на тема „ЦЪРКВА И ИМПЕРИЯ ПО ВРЕМЕТО
НА СВ. ПАТРИАРХ НИКОЛАЙ I МИСТИК
(църковно-историческо изследване)“,
научен ръководител проф. д-р Александър Омарчевски

Дисертационният труд на Жоржета Илиева е разработен в хода на обучението ѝ в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.4. Религия и теология. *Докторска програма „Теология“*. Обучаващо звено е Катедра „Историческо богословие“; научен ръководител – проф. д-р Александър Омарчевски. От предоставената ми документация се уверих, че Жоржета Илиева е изпълнила всички свои задължения по индивидуалния си учебен план като докторант. Не съм констатирала процедурни нарушения в хода на придвижването на дисертацията от обучаващото звено към научното жури. Не съм констатирала плагиатство, некоректно използване на научни данни или други нерегламентирани практики, свързани с подготовката и представянето на дисертационния труд за защита пред научно жури. Нямам общи научни изследвания с докторантката и с научния ръководител, които да предпоставят конфликт на интереси.

Научното изследване е *структурирано* убедително и мотивирано. То е с общ обем 168 стр., като включва увод, три глави и заключение. За създаването му са използвани 106 източника – исторически, богословски, епистоларни и др. текстове от епохата, интерпретативни съчинения на автори от последното столетие с акцент върху историкобогословската книжнина. Привлечени са надеждни източници на български, руски, немски и гръцки език. Трудът включва и седем приложения – шест писма на св. патриарх Николай I Мистик и една историческа карта на Северното Причерноморие и района на Кавказ, където архиереят е реализирал важни църковни мисии. Използваните от авторката *научни методи* са надеждни и прецизно приложени. Историческите и богословските анализи и реконструкции са убедителни и мотивирани. Основният текст на дисертацията е допълнен и пояснен в 270 бележки под линия, които съдържат прецизни позовавания на изворите и научните съчинения, ползвани от авторката при написването на труда. Част от бележките съдържат уточняващи обстоятелства, които са от значение за цялостното възприемане на изложението.

Обзорът на *държавното и политическото състояние на Източната Римска империя през IX и X век*, направен в първа глава на труда, съдържа убедителна картина на визираната историческа реалност. С оглед на богословската тематика подробно е разкрита ролята на църковната институция в публичното битие на Византия, като подробно са показани правомощията на патриарха, процедурите по неговото избиране, мястото на църковния лидер за реализирането на духовни и светски мисии, както и за утвърждаване етичeskата реалност на църквата. Приемам съжденията на авторката за нееднозначността в динамиката на отношението светска/църковна власт във Византия при управлението на Македонската династия като логични и мотивирани. Фактите, представени в настоящото проучване, както в обемната като цяло книжнина по темата показват, че присъщото на Византийския ренесанс двувластие в корелацията църква/държава на моменти има формата на *симфония*; в някои конфликтни ситуации придобива характер на *какофония*; в периодите на силна императорска власт се отлива в класически *цезаропатизъм*.

Жизненият път и *духовното подвижничество* на свети патриарх Николай I Мистик са проследени детайлно ведно с част от споровете за неговия произход, образование и за приобщаването му към имперския елит. Подробно са описани събитията около четвъртобрачието на император Лъв VI и ролята на патриарха за регулирането на този сложен канонически и управленски казус. Лишаването на Николай I от патриаршеско достойнство е разкрито в логиката на политическия и църковноуправленски развой през първото десетилетие на X век. Съществените приноси на архиеерея за утвърждаване статута на Константин VII като законен владетел на Византия отново го връщат на патриаршеския престол, превръщайки го в една от най-влиятелните фигури във вътрешно- и външнополитическия живот на империята. Събитията от последния период в кариерата на духовника са разгледани при подробни позовавания върху запазената му до наши дни кореспонденция, включително и с българския владетел цар Симеон I Велики. Препрочитайки тези важни за националната ни историописна традиция писма, авторката уточнява от богословска гледна точка някои важни моменти, например, хиротонисването на българския архиепископ в Преслав и коронацията на Симеон I за владетел с титлата „цар“. При евентуално публикуване на труда в монография препоръчвам да бъде консултирано и научното изследване на проф. д-р Христо Трендафилов „Цар и век. Времето на цар Симеона“, отпечатано от

издателството на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ през 2017 г.

Задълбоченият прочит на писмата на свети патриарх Николай I Мистик в смисловите полета на отношенията на Византия с Абасидския халифат, България, Абазгия, Алания, Армения, Иверия и в малка степен Трапезунд и Херсон осветлява в значима степен мястото на архиерея в светската по същество дейност по формулиране и реализиране на външнополитическата доктрина на Византия. Във връзка с изводите на авторката приемам нейната констатация, че е почти невъзможно да се направи цялостно и категорично разделение на политиките на Константинополската църква и империята в периода на управлението на Македонската династия. Това единение не проблематизира нито едната, нито другата институция, защото по традиция и по канон и императорът, и патриархът *са носители на утвърдени от Бога власти.*

Дисертационният труд на Жоржета Илиева е съставен интелигентно и написан грамотно. Той и разкрива тезите на докторантката по убедителен начин и е свидетелство за отлично познаване на историческия, богословския и културен контекст на византийското общество през IX и X век. В терминологично отношение изследването е строго научно, а ползваните исторически и богословски термини и категории са адекватни на съвременната хуманитаристика. Формулираните авторски тези и интерпретации са добре мотивирани и положени в аналитичната среда на знанието и ценностните ориентири, присъщи на съвременното Православие и на методологическите устои на Византистиката като научна област.

Приносите на авторката са центрирани в балансираното представяне на мястото на Константинополската патриаршия в сложното социополитическо битие на Източната римска империя през визирания период. Центрирането на разказа върху темата за християнизацията на Кавказ във връзка с дейността на свети патриарх Николай I Мистик също е важна находка на докторантката, разкриваща личното участие на забележителния деец в разширяване обхвата на византийското ойкумене и на християнството като ключов негов елемент. Мотивираната концепция за градивната роля на патриарха при решаване сложния казус за престолонаследията на Македонската династия също има приносен характер. Като предпоставка за успех на изследването считам и четирите отпечатани научни публикации на авторката по темата на дисертацията.

Но основа на представените факти и преценки формулирам своето **ПОЛОЖИТЕЛНО становище** за труда на Жоржета Илиева „Църква и империя по времето на Свети Николай I Мистик (църковно-историческо изследване)“, като предлагам научното жури да присъди на кандидатката образователната и научна степен „доктор“ в акредитираната към Богословския факултет докторска програма по Теология, в професионално направление 2.4. Религия и теология.

София,
7 март 2022 г.

проф. дин Вера Бонева, днк